

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 32

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)
JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY ISTANBUL UNIVERSITY (JFTIU)

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University
Murteza Bedir (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Hüseyin Hansu

Yardımcı Editör / Co-Editor
Mustafa İsmail Bağdatlı

Yayın Sekreteri / Editorial Secretary
Ahmet Aydın

Bölüm Editörleri / Section Editors

Şükrtü Özen
Abdullah Tirabzon
Abdülhameed Majeed
Ayşe Zişan Furat
Veysel Kaya
Ali Öztürk

Son Okuma / Redaction

Bünyamin Ayçiçeği
Reyhan Çorak
Mustafa Özağaç

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd. Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahamettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdettin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Kerim BULADI (Doç. Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof. Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof. Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriyâ GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof. Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç. Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriyâ KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhtittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof. Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Haneî PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof. Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof. Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TİNAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TÜLÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜREER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof. Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTKİ (Prof.Dr.), Metin YURDAGÖR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

JFTIU is a biannual peer reviewed international journal.

Legal and scientific responsibility of the published articles belong to the author.

All rights of the published materials belong to JFTIU. These materials cannot be republished, duplicated or moved to an electronic environment partially or completely without permission.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iulal

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BAKARA SURESİ 106. AYET BAĞLAMINDA NESH-NES' İLİŞKİSİ /
THE RELATION OF NASKH AND NAS' IN THE CONTEXT OF
106TH VERSE OF AL-BAQARAH SURAH

Muhammed İsa Yüksek
7-40

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNİ
MA'RUFTAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ/KELÂMÎ MANASI /
ISLAMIC CREED AND TURKISH LANGUAGE FROM MA'RUF TO İYILIK; THE
THEOLOGICAL MEANING OF THE CHANGE IN TURKISH LANGUAGE

Muhammet Altaytaş
41-64

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARIN EHL-İ KİTÂB ERKEKLERİ
İLE EVLENME(ME)LERİ MESELESİ / THE MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN
AND THE MEN BELONGING PEOPLE OF THE BOOK IN THE QUR'ANIC EXEGESIS
LITERATURE

Mustafa Şentürk
65-108

CHILDREN'S KHUTBAH AS A CONTRIBUTION TO CHILDREN'S LITERATURE /
ÇOCUK EDEBİYATINA BİR KATKI OLARAK ÇOCUK HUTBELERİ

Mustafa İsmail Bağdatlı
109-134

"جامع الدول" لمنجم باشي أحمد بن لطف الله وتاريخ دول العرب في عهد ثمانية سلاطين عثمانين نموذجاً
MUNEJJIM BASHI AHMED B. LUTF ALLÂH'S JÂMI ALDUWAL AND HISTORY OF
ARAB COUNTRIES

Hatice Arslan Sözüdoğru
135-164

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ
YAŞANTILAR ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA /
A QUALITATIVE STUDY ON THE PROCESS OF RELIGIOUS LIFE AND RELIGIOUS
COPING OF THE WOMEN WHO HAD IVF TREATMENT

Gülüşan Göcen
165-216

احتجاج الإمام السمرقندي بالحديث النبوي في كتابه تحفة الفقهاء كتاب الطهارة نموذجاً

AL-SAMARQANDI'S USE OF THE PROPHETIC HADİTH IN HIS TUHFAT AL-FUQAHĀ

Abdullah Tırabzon
217-250

AHMED HAMDİ AKSEKİ'NİN
BİR DEN FAZLA EVLİLİK (TEADDÜD-İ ZEVCÂT) KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMI /
THE APPROACH OF AHMAD HAMDİ AKSEKİ ON POLYGAMY
(TAADDUD-I ZAVCAT)

Abdullah Durmuş
251-276

**TOPLANTI, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY /
MEETING, SYMPOSIUM, WORKSHOP**

Uluslararası Kâtip Çelebî: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi -Geçmiş ve Geleceği- Sempozyumu (İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015)

Abdullah Taha ORHAN
277-280

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Michael Stausberg ve Steven Engler, eds. The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion, Londra ve New York: Routledge, 2011, 543 s.

Birsen Banu Okutan
281-284

Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, Editör: Semih Ceyhan, İsam Yayınları, İstanbul, 2014, 1052 s.

Gökhan Arefeoğlu
285-288

TOPLANTI, SEMPOZYUM, ÇALIŞTAY

Uluslararası Kâtip Çelebî: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi -Geçmişi ve Geleceği- Sempozyumu (İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015)

İSAM (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi), İSAR (İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı) ve Kahire Yazma Eserler Enstitüsü (Ma'hedü'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye) işbirliğiyle düzenlenen *Uluslararası Kâtip Çelebi: İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi Sempozyumu*, 6-8 Mart 2015 tarihleri arasında İSAM Konferans Salonu'nda gerçekleştirildi. 14 farklı ülkeden gelen katılımcılar tarafından toplamda 34 tebliğin sunulduğu toplantıda bibliyografya ve ilimler tasnifi sahasında İslâm tarihi boyunca ortaya konmuş birikime ve bu birikimin günümüz dünyasında nasıl anlaşılabilceği sorusuna odaklanıldı.

Sempozyum, İslâm ilimler tasnifi ve bibliyografya geleneğinin temel meselelerini gündeme taşımak; bu birikimin, günümüz dünyasında şekillenen teorik ve pratik meselelerle yeni bir hüviyet kazanmış olan bibliyografya disiplini bağlamında nasıl ele alınabileceğini göstermek; İslâm tarihinde bu disiplinde temayüz etmiş en önemli isimlerden olan Kâtip Çelebi'nin (ö. 1067/1657) hem ilmî kişiliği ve hem de eserleri ile ilgili tartışma ortamı sağlamak ve *Keşfü'z-zünûn*'un İslâm ilim tarihinde sonraki yıllarda telif edilmiş eserlerin eklenmesi suretiyle güncellenmesine yönelik çalışmalara zemin hazırlamak hedeflerine matuf olarak gerçekleştirildi.

6 Mart Cuma günü İSAM başkan yardımcısı Doç. Dr. Suat Mertoğlu, İSAR başkanı Prof. Dr. Recep Şentürk ve Kahire Yazma Eserler Enstitüsü mü-

dürü Dr. Faysal el-Hafyan'ın selamlama konuşmalarıyla başlayan sempozyum, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez başkanlığındaki "Bibliyografya ve Tasnif İlimleri Felsefesi" başlıklı ilk oturumla devam etti. Oturumda Prof. Dr. Tahsin Görgün, Prof. Dr. Muhammed Abdulvehhab Celal ve Prof. Dr. Recep Şentürk tebliğlerini sundular. Sempozyumun en çok ilgi toplayan sunumlarından birini gerçekleştiren Görgün tebliğinde, Batı'da Kâtip Çelebi'ye olan ilginin henüz neredeyse kendisi hayatta iken başladığını, 1697 yılında neşredilen D'Herbelot'nun *Bibliothèque Orientale ou Dictionnaire Universel* isimli ansiklopedisinin temel kaynaklarından birinin *Keşfü'z-zünûn* olduğunu ifade ederek, *Keşfü'z-zünûn*'un Latince tercümesinin yayımlanmasının ardından Avrupa'da yapılan ilimler tasnifiyle ilgili çalışmalarda Kâtip Çelebi'nin ilimler tasnifinden ne ölçüde etkilenildiğinin sorgulanması gerektiğini belirtti. Diğer taraftan üniversitelerin ilimler tasnif anlayışına göre kurulduğunu ifade eden Görgün, üniversitelerimizi kendi ilim tasnif geleneğimize göre inşa edip etmediğimizi sorgulayarak bir anlamda Kâtip Çelebi'nin ilimler tasnifinin günümüzde nasıl uygulanabileceğinin ipuçlarını sundu. Prof. Dr. Recep Şentürk ise tebliğinde Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'un mukaddimesinde Taşköprizâde'nin varlık ve bilgi arasında ontolojik bir ilişki olduğunu kabul eden yaklaşımı benimsediğine dikkati çekti. Buna göre, nasıl varlığın mertebeleri (merâtibü'l-vücûd) var ise, bilginin de mertebeleri (merâtibü'l-ulûm) bulunmaktadır ve dolayısıyla aralarında bir hiyerarşi söz konusudur. Şentürk, bu varlık merkezli bilgi anlayışının, Batı'yla mukayese edilerek günümüze nasıl taşınabileceği sorusunu gündeme getirdi.

Müteakip oturumlarda dünyadan çeşitli ilimler tasnifi örnekleri üzerine bazı tebliğler de sunuldu. University of Oklahoma'dan (ABD) Prof. Dr. Steven J. Livesey'in Orta Çağ'ın sonlarında Fransa'da St. Bertin manastırı kütüphanesi üzerine incelemesi Kâtip Çelebi'nin ilimler tasnifiyle çağdaşı Batılıların ilimler tasnifi arasında önemli bir mukayese imkânı sundu. Bibliyografya çalışmalarına güncel örneklerin de sunulduğu sempozyumda, bu bağlamda University of Botswana'dan (Botswana/Güney Afrika) katılan Prof. Dr. Muhammed Haron sahra-altı müslümanlarının eserlerine ilişkin mevcut bibliyografaları değerlendirerek açıklamalı ve güncel bir bibliyografya ihtiyacına değindi. Erciyes Üniver-

sitesi'nden Prof. Dr. Seyfullah Korkmaz ise çağdaş bir bibliyografya örneği olarak Ali Rıza Karabulut'un *Dünya Kütüphanelerinde Mevcut İslâm Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi*'ni tanıtarak bu eserin, *Keşfü'z-Zünûn*'un yeni çalışmalarla güncellenmiş hali olarak değerlendirilebileceğini ifade etti. Eser Arapça olması hasebiyle özellikle Arap dünyasından gelen katılımcıların hususi ilgisine mazhar oldu.

"İslâm İlim Tasnifi: Epistemolojik Başlangıçlar" başlıklı dördüncü oturumda özellikle Doç. Dr. Ahmet Ayhan Çitil'in "İslâm Düşüncesi Geleneğinde Ele Alınış Biçimlerine Karşıtlığı İtibarıyla Kant ve Sonrasında Bilimlerin Birliği ve Tasnifi Sorunları" başlıklı tebliği dikkatleri çekti. Kâtip Çelebi'nin Kant ve sonrasında Batı'da ilimler tasnifi sahasında ortaya çıkan görüşleri anlama noktasında bir fikrî zemin sağladığını söyleyen Çitil, Batı'da Kant sonrasında eleştirel yaklaşımların olduğunu ve ilimler tasnifine dair tartışmaların yirminci yüzyıla kadar canlı bir şekilde devam ettiğini ifade etti. Bu bağlamda Doğu'da bu tarz tartışmaların olup olmadığını, yok ise neden var olmadığını sorgulanması gerektiğine dikkat çekti.

Endülüs ve Mağrip'te yazılan eserlerin nasıl ve ne zaman İslâm dünyasına yayıldığı ve ilgi uyandırdığı üzerine İspanya Ulusal Araştırma Kurumu (CSIC) ve Humboldt Vakfı işbirliğiyle gerçekleştirilen bir projenin yürütücüleri arasında yer alan Virginia Vázquez Hernández "Local Scholars in a Global Work: Andalusi and Maghrebi Tabakat Works in the *Kash al-Zunûn*" başlıklı tebliğinde *Keşfü'z-Zünûn*'da yer alan Endülüslü ve Mağripli müelliflerin terâcimlerine dikkat çekerek modern öncesi dönemde İslâm dünyasında bilginin nasıl taşındığını sorguladı.

Sempozyuma University of Toronto'dan (Kanada) katılan Doç. Dr. Walid Ahmed Salih tebliğinde, haşiyeyi İslâm ilimler tasnifinde müstakil bir tür olarak ele alan ilk eserin *Keşfü'z-zünûn* olduğunu vurgulayarak bunun altında yatan sebepleri izah etti. Bu bağlamda Aydınlanma sonrası şerh/haşiye geleneğine karşı oluşan önyargılarımızı yeniden düşünmemiz gerektiğine işaret eden Salih, çok ciddi bir entelektüel altyapıya sahip Osmanlı medrese geleneğinin ve birer araştırma kütüphanesi olarak medrese kütüphanelerinin de bu nazarla

yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç olduğunu belirtti. Kâtip Çelebi'yi çağdaşı olan ve kendisi de bir bibliyografya yazarı olan Edward Bernard (ö. 1697) ile mukayeseli olarak elen alan Murat Çelik ise Kâtip Çelebi'nin hem metodolojik olarak incelenmesi noktasındaki, hem de Avrupalı çağdaşlarıyla karşılaştırılması noktasındaki eksiklikleri irdeledi.

'Kâtip Çelebi'nin Bilimler Tasnifinde Dinî Bilimlerin Yeri ve Dinî Bilimlerin Günümüzdeki Konumuyla Karşılaştırılması' başlıklı tebliğinde Ömer Türker, Kâtip Çelebi'nin yaşadığı dönemde dinî ilimlerin en azından kelimeler ve tasavvuf gibi bir kısmının hakiki ilimler olduğuna ve hakikat araştırması yaptığını dair genel bir kabul oluştuğunu ve Kâtip Çelebi'nin de bu tavrı benimsemiş olduğunu, ancak modern dönemde metafiziğin klasik dönemdeki konumunu kaybetmesi ve metafizik bilginin bilimsel olarak temellendirilemeyeceğine ilişkin bir uzlaşımın oluşmasıyla din ilimlerinin eski konumundan uzaklaştırılarak mitolojiye en yakın insanî ürün olarak değerlendirildiğini ifade etti. Türker, devamında bu iki tavrı karşılaştırdı ve ikisini de doğuran teorik öncülleri analiz etti.

Sempozyumda Kâtip Çelebi ve *Keşfü'z-zünûn*'u dilbilim, bilim tarihi, İslâm ilimleri, ilimler tasnifi, bibliyografyacılık, İslâm düşünce tarihi gibi çok çeşitli disiplinlerin perspektifiyle ele alındı. Sempozyum, 8 Mart akşamı son oturumun ardından sempozyumu düzenleyen üç kurumun temsilcilerinin birlikte hazırladıkları sonuç bildirgesini İSAM Başkan Yardımcısı Tuncay Başoğlu'nun okumasıyla nihayete erdi. Doğu'dan ve Batı'dan araştırmacıları bir araya getiren bu verimli sempozyumun sonuç bildirgesinde çok önemli bir nokta olarak, *Keşfü'z-zünûn*'un yeni eklemelerle güncellenmiş, ilmî neşrinin İSAM tarafından hazırlanmasının düşünüldüğü ifade edildi.

Abdullah Taha Orhan

TDV, İSAM, Araştırmacı

